

Dialectschrijver K. ter Laan

15

DOOR
JAN
RITTERSMA

Op donderdag 29 maart j.l. verscheen aflevering nummer 14 van „Langs Ommelander Wegen”. Vandaag de 11e oktober nemen we de draad weer op met een beschouwing die binnen het kader van dit artikel uiteraard zeer beknopt moet zijn. Een ieder die zich interesseert voor het Groninger volksleven in al haar facetten kent ongetwijfeld K. ter Laan; sterker nog, voor velen in het Groninger land is Ter Laan een begrip. Daarom loont het de moeite nog eens een greep te doen uit zijn omvangrijke oeuvre. Kornelis ter Laan werd in 1871 te Slochteren geboren. Hij werd later schoolhoofd te Delft en was van 1901 tot 1937 lid van de Tweede Kamer. In het jaar 1914 werd hij burgemeester van Zaandam; dit bleef hij tot 1937. Ter Laan werd in 1930 voorzitter van de Algemene Vereniging „Grunnen” en sinds 1949 was hij redakteur van „Dörp en Stad”. Voor zijn Groninger werk kreeg hij de zilveren anjer van Prins Bernhard. Op zeer hoge leeftijd stierf K. ter Laan in 1963.

Groningers aan de tongval verslaafd

Hij liet vele publikaties na op het terrein van de Groninger geschiedenis en cultuur. Zijn belangrijkste pennevruchten waren: „Het Nieuw Groninger Woordenboek”, „Woordenboek der vaderlandse geschiedenis”, „Groningen voor honderd jaar”, „Olipodrigo of het Mallekotersboekje”, „De riekdom van de Groninger taal”, „Humor in Grunneger Laand”, „Groningen voor een eeuw”, „Middeleeuwse legenden uit Groningerland”, „Fransen en Kozakken”, „De boer in de Groninger letteren”, „Hoezen van Grunndiek Groninger spraakkunst”, „Groninger volksverhalen”, „Groninger volksleven” (twee delen), „Groninger Encyclopedie en Gedenkwaardigheden”. Van dit laatste boek mocht hij de verschijning niet meer meemaken.

Zo rond de eeuwwisseling ontstond er in het Groninger land een groeiende belangstelling voor de cultuur van dit gewest. Ter Laan sloot zich graag aan bij mannen als ds Westendorp, ds Cool, Mr. Tresling en vooral Mr. S. Reynders en C. H. Peters. Samen met deze mannen bond Ter Laan de strijd aan tegen een wereld van onbegrip en bekendheid betreffende de liefde en belangstelling van de geschiedenis, de folklore, voor de Groninger bouwkunde, de taal, enz.

Dat er veel onbegrip leefde, bijvoorbeeld over de Groningse taal, bewijst wel het feit, dat in het geboortjaar van Ter Laan van de hand van Johan Winkler een

„Nederduits dialecticon” verscheen waarin de volgende ontboezemingen voorkamen:

„Over het algemeen genomen vereenigt het Groninger landsch, een basterd van Friesch en Saksisch, evenals alle bastaarden ook op ander gebied, alle meest in het oog loopende eigenschappen, en dan nog wel voornamelijk de slechte eigenschappen van beide ouders in hooge mate in zich. Van alle, grotendeels van Haus aus reeds harde en zware, onaangenaam in de ooren klinkende Saksische tongvallen, is het Groninger frisco-saksisch verreweg het hardst, zwaarste, leelijkste. Het wordt in onaangenaamheid voor 't gehoor door geen enkele nederduitsche tongval overtroffen, ja de leelijkste Hollandsche tongvallen, zoo als 't Leidsch b.v. klinken nog zacht en bevallig als men ze met het Groningerlandsch vergelijkt. Bij 't uitspreken der harde Groninger klanken en letterverbindingen worden alle spraakwerktuigen in beweging gebracht en de kaken nemen een duidelijk zichtbaar, werktuigelijk aandeel aan de Groninger spraakwereld, als ik het zoo eens noemen mag. De mond wordt er sterk bij in 't breede getrokken en de tanden soms met geweld op elkander geklemd. Het is alsof het eigenaardige voorkomen der Groningers, met hun breede kaken, slapen en mond het gevolg is van hun zware en harde, werkzame uitspraak. Daarenboven hebben bijna al de Groningers de onhebbelijke gewoonte om bij het spreken te schreeuwen alsof ze altijd tot dooven spreken, en de omstandigheid dat de meeste Groningers geen muzikaal gehoor hebben, werkt er nog toe mede om de Groninger volkstaal nog slechter te doen klinken. In één woord Groningerlandsch is voor fijn gevoelige ooren, vooral voor die der Friezen bewesten Lauwers, niets meer of minder dan afschuwelijk en onuitstaanbaar. Tot overmaat van ramp zijn de Groningers letterlijk aan hun tongval verslaafd. Natuurlijkerwijze spreken de meer ontwikkelden, de lieden uit de hoogere standen, ook hier beschaafder en netter dan de minder ontwikkelden, natuurlijkerwijze oefenen het Nederlandsch en het Hollandsch ook in Groningerland en vooral in de stad

Groningen hun invloed hoe langer hoe meer op de Groninger tongvallen uit; maar toch blijft de Groninger zich steeds door zijn grove, harde en zware uitspraak kenmerken, toch blijft hij steeds zijn eigenaardige tongslag (accent) behouden, ook al woont hij twintig, dertig, vijftig jaren buiten zijn provincie; ja zelfs in zijn geschriften blijft de Groninger zijn landaard verraden”. En even verder heeft hij nog een bijzonder snuifje voor Hunzinger: „De tongval van Hunzinger wijkt weer eenigszins van die van Fivelingo af, en klinkt zoo mogelijk nog grover en onaangenaamer dan eenige andere Groninger tongval”.

Ter Laan schreef in 1929 naar aanleiding van het bovenstaande: „Dit onvriendelijke oordeel klinkt ons nu alleen maar buitengewoon vermakelijk toe. Doch verschillende ontwikkelde Groningers dachten er net zo over. Toch is de ontwikkeling van de volkstaal van de ontwikkelde uitgegaan. Doch de studie van de taal en de beoefening der letteren zijn maar één onderdeel van de Groninger wetenschap en kunst”. En Ter Laan vervolgt: „Het museum van oudheden verrees in 1892 en is met ieder jaar rijker geworden. Middeleeuwse muurschilderingen zijn onder de kalklagen vandaan gehaald; sedert Peters ons de ogen opende door zijn werken over Oud-Groningen en Oud-Groningerland is menig kerkelijk en wereldlijk gebouw in oude stijl hersteld of voor verval bewaard. Het Huis Ten Dijke (te Pieterburen — R.) werd gesloopt, nog in de twintigste eeuw, maar het huis Menkema blijft behouden. De tijd is gekomen dat ook vele Groningers, midden in de strijd en de zorg van alle dagen, volle waarde hechten aan al hun geestelijke goederen. Daaronder behoort ook onze moedertaal, zoals die gesproken wordt in Stad en Lande, met al zijn rijkdom van uitdrukking, met zijn schat van spreuken en spreekwoorden, zijn rijmpjes, scheldversjes en liedjes, zijn beelden en vergelijkingen, waarin zich het ganse volksleven van heden weerspiegelt en waarin nog zo menig woord, zo menige zegswijze is overgebleven, de ganse volheid er van te verzamelen”.

In deze laatste zin nu ligt het gehele leven en werk van K. ter Laan besloten, althans wat betreft zijn werken aan de Groninger taal in alle facetten. We kunnen gerust stellen, dat Ter Laan in zijn streven nagenoeg is geslaagd. Dit streven vindt haar neerslag in de talrijke publikaties, die er van zijn hand verschenen. In de komende maanden zullen we dikwijls gebruik maken van verschillende boeken of andere publikaties van Ter Laan. We willen hier nu alvast een begin mee maken en wel met een sage uit het eerste deel „Groninger Volksleven”. De sage heeft als titel: „Het wapen van Hunsingo”.

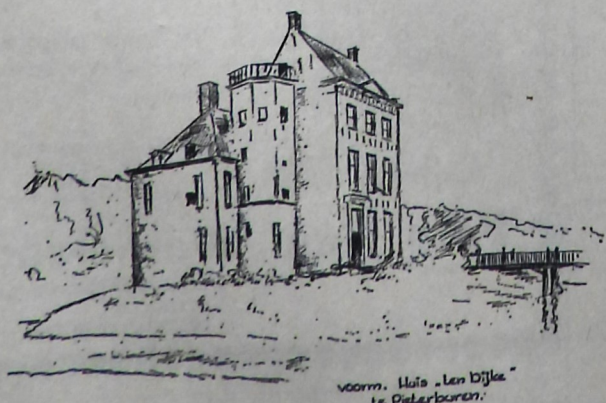
man. En nu wou de man juist zijn zin hebben. Ging het niet goedschiks, dan maar kwaadschiks. Op een donkere avond wachtte hij haar op, greep haar beet en trok haar bij zich op zijn paard. Hij wilde haar meenemen naar zijn börg. Hij sloeg het paard met sporen en in volle galop reed hij weg. En zij begreep best welk lot haar wachtte; als zij daar eenmaal binnen de dikke muren was; dan kon geen sterveling haar ooit meer helpen. Daarom begon ze te smeken, dat de jonker haar loslaten zou en dat zij in vrede naar huis kon gaan. Hij kon genoeg andere meisjes krijgen, die wel graag bij hem wilden zijn. Maar nee, hij had een hart als een steen en zijn begeerte was dan ook veel en veel te groot. Hij was al zeker van zijn zaak. Maar toen heeft zij in uiterste nood hem gegrepen en met al haar krachten met hem geworsteld; zij heeft hem uit het zadel geworpen en zo is ze ontkomen. Op het wapen van Hunsingo kun je het duidelijk zien. Daar staat het paard op met de jonker en het meisje. Haar haar hangt los. En de ster op het wapen duidt aan dat het in de nacht moet zijn gebeurd.

Evenals alle andere sagen, is ook deze sage over het Wapen van Hunsingo een overlevering, gebonden aan een bepaalde plaats, persoon of gebeurtenis. In dit opzicht verschillen ze met sprookjes. Bekende grunnege sagen zijn o.a. „Riepster Licht”, „Störtenbeker”, „Grote Griet”, „Mepsche van 't Faan”, „Juffertorens”, „De ridder van Stenhoesheerd”, „De Witte Juffer”, „Romelskerken”, „Aagt van Eenrum”, „Dubbele Arend”, „Kruusstee” en „Jaarfke”.

In het jaar 1954 voltooide Ter Laan de „Groninger Encyclopedie”. Ter Laan woonde toen in Wassenaar. Hij schreef in het voorwoord:

Vaderland uit de verte. Mijn werk riep mij veel jaren geleden naar Holland en ik zag er de grootheid van volk en land. Onder de indruk daarvan rijpte geleidelijk het plan om de rijkdom van ons eigen Groningerland uit te stallen als een doorlopende tentoonstelling. Ter Laan heeft dit gedaan in de vorm van een indrukwekkende hoeveelheid leestof over ons gewest. Hedentendage kunnen we nog profiteren van zijn belangstelling en ijver voor ons Grunnegerland.

voorm. Huis „Ten Dijke”
te Pieterburen.

In heel oude tijden was er een jonker in Hunsingo, die op een hoge börg woonde. Zulke börgen waren er toen veel meer; bij ieder dorp stond er een, bij sommige dorpen waren er zelfs twee of drie, en daar woonden grote heren op, die overal de baas van waren. Deze jonker nu was een tiran, die zich nergens aan stoorde; wat hij in zijn zin kreeg, dat deed hij. Er was toch geen mens, die hem wat doen kon. Op zijn hoge börg zat hij veilig; daar waren brede grachten om en de valbrug was opgehaald. Als men al durfde komen. De jonker had zijn zinnen gezet op een knappe boerendochter, maar die wou niets van hem weten. Hij meende haar toch niet. En al meende hij haar ook, het zou toch nooit kunnen gebeuren, dat zij van zo'n dwingeland zou houden. Zij had een innerlijke afkeer van de

